

Неофициален превод на български език

1468-о заседание, 5-7 юни 2023 г.

(формат „Права на човека“)

H46-5 Група дела "Българска православна старостилна църква и други" срещу България (жалба № 56751/13)

Наблюдение на изпълнението на решенията на Европейския съд

Относими документи

DH-DD(2021)1087; DH-DD(2023)59; DH-DD(2023)205

Жалба	Дело	Решение от	Окончателно на	Индикатор за класификация
56751/13	БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА СТАРОСТИЛНА ЦЪРКВА И ДРУГИ	20/04/2021	20/04/2021	Структурен проблем
76620/14	НЕЗАВИСИМА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И ЗАХАРИЕВ	20/04/2021	20/04/2021	

Описание на делата

Тези дела се отнасят до необосновани откази на националните съдилища от 2013 г. и 2014 г. да регистрират две православни църкви на основание, че същите имат еднакво религиозно учение или сходно име с това на Българската православна църква („БПЦ“). Европейският съд е установил, че имената на църквите-жалбоподатели могат да бъдат разграничени в достатъчна степен от името на БПЦ. Съдът също така е постановил, че отказът за регистрация, основан на предположението, че вярванията и практиките на църквите-жалбоподатели са идентични с тези на БПЦ, има за последица допускането на съществуването на една-единствена институция за всяко религиозно изповедание и принуждаването на вярващите да се обръщат към тази институция, което противоречи на изискванията за плурализъм (нарушения на член 9 в светлината на член 11). Делото на Българската православна старостилна църква също се отнася до липсата на ефективно средство за защита, тъй като националните съдилища не са разгледали аргументите на жалбоподателя, основани на Конвенцията (нарушение на член 13 във връзка с член 9, в светлината на член 11).

Европейският съд посочва, съгласно член 46 от Конвенцията¹, че индивидуалните мерки, които трябва да са съвместими с неговите констатации, могат да включват или удовлетворяване на ново искане за регистрация на църквите, или възобновяване на спорните производства по регистрация. Освен това Съдът е отбелязал, че съществува „системен проблем“², който произтича от начина, по който съдилищата тълкуват някои разпоредби³. Посочил е, че общите мерки следва да включват или изменение на тези законови разпоредби, или тълкуването им, което да не изключва регистрацията на основание, че дадено религиозно изповедание има: а) същите вярвания или практики като вече съществуващо религиозно изповедание, или б) същото име като вече съществуващо религиозно изповедание, освен ако двете имена са буквално идентични или толкова близки по всички свои елементи, че широката общественост действително би могла да обърка двете вероизповедания.

¹ Виж *Българска православна старостилна църква*, §§ 86-88.

² *Групата дела Gepov*, разглеждана в стандартна процедура, се отнася до необоснован отказ за регистрация на кришнарска или мюсюлманска религиозни организации. Очаква се актуална информация за тази група, за да се направи цялостна оценка на индивидуалните и общите мерки.

³ Основно членове 9 и 15 ал. 2 от Закона за вероизповеданията от 2002 г. и параграф 3 от преходните и заключителните му разпоредби.

Състояние на изпълнението на решенията

Властите представиха план за действие на 21 октомври 2021 г. (DH-DD(2021)1087) и скорошно допълнение към плана за действие на 13 февруари 2023 г. (DH-DD(2023)205). Представителят на жалбоподателите по делото *Българска православна старостилна църква* предостави становище относно състоянието на индивидуалните мерки на 9 януари 2023 г. (DH-DD(2023)59).

Индивидуални мерки:

- Откази за възобновяване на производствата пред националните съдилища: След решенията на Европейския съд и двете църкви-жалбоподатели са поискали възобновяване на производствата по регистрация. Върховният касационен съд е отказал да възобнови оспорваните производства, тъй като решенията по тези производства нямат сила на пресъдено нещо, като същевременно е отбелязал, че жалбоподателите могат отново да инициират производства по регистрация.

- Ново искане за регистрация по делото *Българска православна старостилна църква и други*: На 1 ноември 2022 г. Софийският градски съд е отхвърлил искането за регистрация. Той е отбелязал, че поради използването на думите „българска“, „православна“ и „църква“, които са част и от наименованието на БПЦ, и въпреки изказа „старостилна“, между църквата заявител и БПЦ съществува идентичност по отношение на религиозната доктрина, териториалния обхват и статута. За да бъде считана за отделен представител на източноправославната вяра в България, където единственият представител според каноничните правила е БПЦ, църквата-жалбоподател е трябвало да твърди и да докаже, че е призната от другите православни църкви според каноничните закони. В случая обаче, това не е било така. Следователно сходството в името е имало за цел да създаде впечатлението, че новото вероизповедание е част от БПЦ, за да достигне до повече последователи.

Църквата заявител е обжалвала, твърдейки различни недостатъци на решението, като например: (i) несъобразяване на задължителните указания на Европейския съд; (ii) включване на становището на Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет, към което е приложено становището на БПЦ, което представлява съществено процесуално нарушение, тъй като БПЦ е заинтересована от изхода на делото за регистрация; (iii) нарушение на материалния закон, тъй като не съществува законова забрана за регистрация на повече от едно източноправославно вероизповедание; (iv) незачитане на уникалността на наименованието на църквата заявител; (v) непредоставяне на възможност за отстраняване на неточностите в искането за регистрация (вж. становището на църквата заявител от 9 януари 2023 г. (DH-DD(2023)59)).

Софийският апелативен съд е потвърдил отказа за регистрация с решение от 7 февруари 2023 г. Той е приел, че не съществуват изрични разпоредби, които да изискват даването на указания за отстраняване на съответни нередности в представените документи. Безспорно е, че законът не забранява съществуването на повече от едно вероизповедание на източноправославната вяра, но Софийският градски съд правилно е приел, че е налице изискване за признаване от другите поместни православни църкви съгласно каноничното право, като жалбоподателят не е представил такива доказателства. Накрая, представеният устав не съдържа данни относно седалището и точното, ясно и конкретно съдържание на литургичната практика, както се изисква от чл. 17 от Закона за вероизповеданията от 2022 г. („Законът от 2022 г.“). В комуникация, получена на 19 май 2023 г., представителят на църквата-жалбоподател уточнява, че горепосоченото решение е било обжалвано на 17 февруари 2023 г. пред Върховния касационен съд, който е насрочил закрито заседание по въпроса за допускане на касационното обжалване на 1 февруари 2024 г. (вж. представената от жалбоподателя комуникация от 19 май 2023 г. (DH-DD(2023)621)).

- Независима православна църква и Захариев: Не е предоставена информация до този момент дали църквата-жалбоподател е подала ново заявление за регистрация.

Общи мерки:

- Конституционна и законодателна рамка относно свободата на религията: Настоящата конституционна и законодателна рамка е сходна с тази, разгледана от Съда в настоящите решения.

Конституцията на България предвижда свобода на вероизповеданията и обявява източното православие за традиционна религия в България. В нея се посочва, че изповядването на всяка религия е неограничено, освен в случаите, когато застрашава националната сигурност, обществения ред, здравето и морала или правата и свободите на другите.

Законът от 2002 г. предвижда, че религиозните общности могат да придобият юридическа правосубектност след съдебна регистрация. Законът освобождава БПЦ от регистрация, тъй като тя

има статут на юридическо лице *ex lege*. В чл. 10, ал. 1 от Закона от 2002 г. е провъзгласено, че източното православие има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот и че негов изразител и представител е БПЦ. Регистрираните религиозни групи получават привилегии и правна защита, като например освобождаване от местни данъци и такси по отношение на храмовете. Макар че нерегистрираните религиозни общности не могат да се възползват от тези правила, на тях не им е забранено да създават места за богослужение или да провеждат религиозни служби на обществени места.

В чл. 9 от Закона от 2002 г. се предвижда, че всяко вероизповедание се характеризира с наименованието си и с верските убежденията на лицата, които съставляват неговата религиозна общност. Чл. 15, ал. 2 предвижда, че не може да има повече от едно религиозно изповедание с едно и също наименование. Параграф 3 от Преходните и заключителните разпоредби на Закона от 2002 г. предвижда, че лицата, които са се отделили от регистрирана религиозна институция преди влизането в сила на закона в нарушение на вътрешните правила на тази институция, нямат право да използват нейното наименование или имущество.

- Съдебна практика на националните съдилища: Европейският съд отбелязва в решенията по тази група дела, че Софийският градски съд и Софийският апелативен съд са се позовали на горепосочените законодателни разпоредби, за да постановят, че дадено вероизповедание може да бъде регистрирано само ако неговото наименование и религиозна доктрина се различават от тези на вече регистрирано вероизповедание. Съдилищата последователно са постановявали, че незначителни разлики в думите, съставлящи наименованието, или в техния ред не са достатъчни, за да се счита, че наименованието на дадено вероизповедание е различно, по-специално по отношение на православните църкви. Въпреки този подход до 2008 г. в съдебния регистър фигурират три презвитериански, единадесет баптистки и три лютерански църкви, някои от които носят много сходни имена.

В три решения⁴, приети след решенията на Европейския съд, Софийският градски съд отново отказва регистрация поради сходство между вероучението на заявителите за регистрация вероизповедание и вероучението на БПЦ (въпреки че думата „православен“ не е включена в наименованията на две от вероизповеданията и че едно от тях изрично е посочило, че не е православна църква). Националният съд многократно постановява, че съгласно чл. 10 от Закона от 2002 г. единствен представител на източноправославната вяра в България е БПЦ; че съгласно каноничното право православният характер на вероизповеданието трябва да произтича от официалното членство в Църквата и че няма доказателства, че вероизповеданието, което е подало заявление за регистрация, е признато от други поместни православни църкви. Позовавайки се на решенията на Европейския съд в тази група, той стига до заключението, че частичната идентичност на наименованието и пълната идентичност в религиозната доктрина създават достатъчно основания за въвеждане в заблуждение на „последователите на съществуващото вероизповедание“. Тези съдебни решения се основават, наред с другото, на отрицателни становища на Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет. Те не са били обжалвани пред Софийския апелативен съд.

- Регистриране на православни църкви, които не са свързани с БПЦ: Властите посочват, че през 2009 г. съдилищата са регистрирали две православни църкви, различни от БПЦ: Истинна православна църква и Реформирана православна църква.⁵

- Мерки за повишаване на осведомеността: Съдебните решения са преведени, публикувани и разпространени.

- Пътна карта за изпълнение на решенията на Европейския съд: Тази група дела е включена в Пътната карта, приета от правителството на 6 август 2021 г., в която се посочва, че правителството следва да предложи законодателни изменения или други подходящи мерки, за да гарантира регистрацията на религиозни вероизповедания, дори когато те имат: а) същите верски убеждения или практики като съществуващо религиозно вероизповедание, или б) сходно наименование със съществуващо религиозно вероизповедание, освен ако двете наименования са идентични или много сходни по всички свои елементи.

Анализ на Секретариата

По отношение на индивидуалните мерки

⁴ Вж. следните решения на Софийския градски съд: решение № 67 от 28.11.2022 г. по фирмено дело № 32/2022 г.; решение № 38 от 05.11.2021 г. по фирмено дело № 47/2021 г.; решение № 23 от 23.08.2021 г. по фирмено дело № 35/2021 г.

⁵ Тази църква вече не е упомената в списъка на регистрираните вероизповедания.

Комитетът може да отбележи със съжаление, че скорошното искане за регистрация на Българската православна старостилна църква е отхвърлено от националните съдилища на две инстанции на основания, които са в противоречие със заключенията и духа на решението на Европейския съд и неговите указания по член 46. Макар Софийският апелативен съд да отбелязва, че законът не забранява съществуването на повече от едно вероизповедание, принадлежащо към източноправославната вяра, изискването за признаване от другите православни църкви има за последица на практика да не се позволява съществуването на български православни вероизповедания, различни от БПЦ, и да принуждава вярващите да се обръщат към последната институция (дори в ситуации на конфликти).⁶ Тревожно е също така, че Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет е дала отрицателно становище относно регистрацията на църквата-жалбоподател, отново в нарушение на решението на Европейския съд.

Поради това Комитетът би могъл да призове националните съдилища да разгледат всяко висящо или ново искане за регистрация на църквите-жалбоподатели в съответствие с изискванията на настоящите решения. Следва да се отбележи, че практиката на Европейския съд не позволява съдилищата да се позовават на преценка дали дадени религиозни убеждения са идентични, тъй като това е въпрос от компетентността на самите религиозни общности. Изглежда също така, че обуславянето на регистрацията на едно религиозно изповедание (а не на клон на съществуваща институция) в зависимост от признаването му от други църкви не съответства на духа и заключенията на решенията, тъй като този подход води до ограничение, противоречащо на плурализма и равносилно по същество и цел на ограниченията, критикувани в решенията (напр. нерегистрирането на изповедания, за които се счита, че са се отделили от БПЦ в нарушение на нейните (канонични) правила). Подобно формулирани ограничения труднобиха могли да гарантират, че с Конвенцията са защитени права, които не са теоретични или илюзорни, а такива, които са практически приложими и ефективни.

Той би могъл също така да припомни, че формалните изисквания следва да се прилагат по предвидим и пропорционален начин, което би могло да наложи съдилищата да дават указания за поправка на нередовностите на документите за регистрация.⁷ Комитетът също би могъл да прикани властите своевременно да предоставят информация за по-нататъшните индивидуални мерки по отношение на двете църкви-жалбоподатели.

Що се отнася до другите последици за църквите-жалбоподатели, по делото на Българската православна старостилна църква Европейският съд е присъдил обезщетение за имуществени вреди заради невъзможността на църквата-жалбоподател да получи освобождаване от местни данъци и такси, приложими по отношение на храмовете, собственост на регистрирани религиозни вероизповедания. Поради това властите следва да бъдат приканени да изяснят дали съществува възможност църквите-жалбоподатели да претендират за такова освобождаване или компенсация на национално равнище, до момента, в който получат разглеждане на исканията им за регистрация в съответствие с изискванията на Конвенцията.

По отношение на общите мерки

Дълбоко обезпокоително е, че Софийският градски съд продължава да отказва регистрация на църкви, които се описват като православни вероизповедания, или дори на църква, която не твърди, че е свързана с източноправославната вяра, на основание сходство на името и религиозната доктрина с БПЦ, в противоречие със заключенията на Европейския съд по настоящите дела. Тревожно е също така, че този съд е тълкувал чл. 10 от Закона от 2002 г. като предвиждащ, че единственият представител на източноправославната вяра в България е БПЦ, което е било основание за отказите в решенията в основата на намерените нарушения от Европейския съд, наред с другото, по делото *Българска православна старостилна църква и други* (вж. § 16). Накрая, Софийски градски съд е приел, че вярващите могат да бъдат заблудени не само от пълната идентичност или много силната прилика в имената, но и от сходството на доктрината - подход, който не изглежда в съответствие със заключенията и духа на решенията на Съда.

Ето защо Комитетът би могъл да призове българските власти да изготвят своевременно законодателни изменения или да предприемат необходимите мерки за осигуряване на промяна в съдебната практика, за да се разреши системният проблем, установен от Европейския съд, в съответствие с указанията му по член 46 от Конвенцията.

⁶ Сравни решението по делото *Светия синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и други*, жалби № 412/03 и 35677/04, решение от 22 януари 2009 г., окончателно на 5 юни 2009 г., което се отнася до минали конфликти в ръководството на БПЦ и намесата на държавата в нарушение на член 9, довела до изключване на част от духовенството.

⁷ Сравни *Обединена македонска организация „Илинден“ и други срещу България (№ 2)*, жалба № 34960/04, решение от 18 октомври 2011 г., окончателно на 8 март 2012 г., § 40.

Освен това Комитетът би могъл да прикани властите да предприемат целенасочени мерки за повишаване на осведомеността на компетентните съдилища. Той би могъл също така да ги прикани да си сътрудничат тясно със Секретариата в контекста на разработването и приемането на мерките, необходими за изпълнението на тези съдебни решения.

И накрая, Комитетът би могъл да прикани властите да предоставят информация по всички горепосочени проблеми до 15 септември 2023 г. и да възобнови разглеждането на тези дела най-късно на заседанието си през март 2024 г.

Осигурено финансиране: ДА

Решения

Представителите на министрите

1. припомниха, че тези дела касаят системен проблем, свързан с необоснованите откази на българските съдилища да регистрират православни църкви на основание, че имената им са сходни с името на Българската православна църква или че имат същата религиозната доктрина като Българската православна църква;

По отношение на индивидуалните мерки

2. изразиха съжаление от факта, че новото искане за регистрация на Българската православна старостилна църква е отхвърлено на основания, които противоречат на решенията на Европейския съд по тези дела и на указанията му по чл. 46 от Конвенцията, както и че съдебните решения се основават на отрицателно становище на Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет; счетоха освен това, че обуславянето на регистрацията на дадено вероизповедание в зависимост от признаването му от други църкви не съответства на духа на решенията на Съда, тъй като този подход води до ограничение, равносилно по същество и цел на ограниченията, критикувани в решенията;

3. призоваха компетентните национални съдилища да разгледат всяко висящо или ново искане за регистрация на църквите-жалбоподатели в съответствие с изискванията на настоящите решения, по-специално като разрешат регистрацията на отделни вероизповедания със сходно православно учение, стига наименованията да не са напълно идентични, без да се позовават на преценка дали религиозните убеждения са идентични или не; освен това подчертаха необходимостта от прилагане на формалните законови изисквания по предвидим и пропорционален начин, което може да изисква от съдилищата да дават указания за поправяне на нередовностите на документите за регистрация;

4. приканиха властите да предоставят допълнителна информация за настоящото положение на двете църкви-жалбоподатели, по-специално дали те са подали нови искания за регистрация и какъв е резултатът от тях;

По отношение на общите мерки

5. призоваха българските власти своевременно да разработят съответните законодателни промени или да гарантират съдебна практика, съобразена с изискванията на Конвенцията, за да разрешат системния проблем, установен от Европейския съд, в съответствие с указанията му по член 46 от Конвенцията и както е предвидено в Пътната карта за изпълнение на решения [на ЕСПЧ] от август 2021 г.;

6. приканиха властите да предприемат целенасочени мерки за повишаване на осведомеността по отношение на компетентните съдилища и;

7. ги приканиха да си сътрудничат тясно със Секретариата и по отношение на необходимите мерки и поискаха от властите да предоставят информация по всички горепосочени проблеми до 15 септември 2023 г., като решиха да възобновят разглеждането на тези дела на заседанието си най-късно през март 2024 г.